

Доц. д-р МАЯ ЯНКОВА НАЧКОВА

Дипломиран експерт-счетоводител
Регистриран одитор

Доц. д-р Мая Начкова е преподавател в катедра „Счетоводство и анализ“ при УНСС, гр. София от 1995 г. Дипломиран експерт-счетоводител, регистриран одитор, член на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България (ИДЕС) е от 1998 г. В периода 2008 – 2014 г. е председател на Съвета по професионална етика на ИДЕС. Лектор е по Международни счетоводни стандарти от 2001 г.

През 2004 г. защитава докторска дисертация на тема: „Счетоводни модели за управление на капитала на застрахователите“. От 2010 г. е хабилитиран доцент по научна специалност 05.02.07. „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводна отчетност)“, като защитава монографичен труд на тема: „Особености в дейността и счетоводството на застраховател в несъстоятелност и ликвидация“.

Чете лекции по дисциплините „Счетоводство на застрахователите и осигурителите“, „Счетоводство на застрахователите“, „Счетоводство на осигурителите“, „Основи на счетоводството“ в УНСС. Чела е и лекции по дисциплините „Счетоводство на банките“, „Банков анализ“, „Застрахователно и осигурително счетоводство“ и „Обща теория на счетоводството“ пред студенти от Висше училище по застраховане и финанси, Нов български университет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Висше училище по сигурност и икономика и др.

Автор е на повече от 40 публикации – учебници, сборници, учебни помагала, монографии, студии, статии и доклади пред международни научни конференции по проблемите на счетоводното отчитане на дейността на застрахователите и презастрахователите, здравните застрахователи и застрахователните брокери, на пенсионните фондове и пенсионноосигурителните дружества, на инвестиционните дружества, договорните фондове и инвестиционните посредници, по въпросите за финансовите измами и престъпления, свързани с данък върху добавената стойност и мерките за тяхната превенция и противодействие, за финансовите измами и престъпления, свързани с електронни платежни инструменти и отражението им в счетоводството на банките, за финансовите измами и престъпления, свързани с виртуални платежни средства, за финансовите измами при счетоводното отчитане на дейността на застрахователите и по въпросите за професионалната етика и професионалната подготовка на дипломираните експерт-счетоводители, за практическото обучение по счетоводство във висшето образование.

ФИНАНСОВИ ИЗМАМИ И ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА

Резюме

Студията е посветена на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията. Осъществяването на независим финансов одит от дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, на финансовите отчети на предприятията дава възможност за навременно разкриване и предотвратяване на финансови измами и престъпления, които са свързани със съществени неточности, отклонения и несъответствия в представената информация във финансовите отчети на предприятията. Финансовите измами и престъпления са осъществени в резултат на незаконни присвоения на активи, на подправяне на първични счетоводни документи и на информация от текущото счетоводно отчитане; на подправяне, изкривяване, избирателно и неточно оповестяване, спестяване и неоповестяване във финансовите отчети на предприятията на значими сделки, събития и дейности за предприятията; на действия, свързани със значителни ограничения на одита, и на действия, свързани с нарушаване на честността и почитеността на ръководствата на предприятията и на лицата, натоварени с общо управление в тях. Вниманието е насочено и към правилата, принципите, предписанията и концепциите за изготвяне на достоверни финансови отчети на предприятията, за да се определи надеждна база за изразяване на одиторско мнение относно спазването на счетоводния принцип „действащо предприятие“. Необходими са нови законодателни мерки, които да бъдат насочени към предотвратяване извършването на финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията. Целта е да се създадат единни правила и добри практики, чрез които вярно и точно да се представя информацията за финансовите измами и престъпления във финансовите отчети на предприятията, да се подобри управлението на техните активи, пасиви и собствен капитал, да се изградят прецизни системи за мениджмънт на риска. Много е важно дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, да подобрят координацията и ефективното партньорство с различни международни институции и организации с цел предотвратяване на финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията. Представената разработка може да се използва от контролните органи, осъществяващи различните видове финансов одит: независим финансов одит, осъществяван от дипломирани експерт-счетоводители, регистрирани одитори; вътрешен одит, осъществяван от самите предприятия, и външен одит, осъществяван от държавните органи – Национална агенция за приходите, Комисия за финансов надзор, прокуратура, съд и от други държавни органи.

Assoc. Prof. Dr. MAIA IANKOVA NATCHKOVA, PhD

Certified Public Accountant

Registered Auditor

FINANCIAL FRAUDS AND CRIMES RELATED TO ENTITIES' FINANCIAL STATEMENTS

Summary

This publication highlights the financial frauds and crimes related to entities' financial statements. The independent financial audit of entities' financial statements performed by certified public accountants, registered auditors, allows to find and prevent in timely manner any financial frauds and crimes related to material misstatements, deviations and misrepresentations in the information contained in the entities' financial statements. Financial frauds and crimes are committed as a result of misappropriation of assets, counterfeit of primary accounting documents and data in the course of ongoing accounting; counterfeit, distortion, selective and incorrect disclosure, concealment and non-disclosure of material transactions, events and activities of the entities in their financial statements; actions related to significant audit restrictions and actions related to prejudice of the honesty and integrity of the entities' management and persons charged with the governance. The article also focuses on the rules, principles, guidelines and concepts for preparation of fair financial statements of the entities in order to determine a reliable basis for expression of an audit opinion on the observance of the "going concern" accounting principle. New legislative measures aimed at the prevention of commitment of financial frauds and crimes related to the entities' financial statements are necessary. The goal is to create uniform rules and good practices that will facilitate the fair and correct presentation of the information about financial frauds and crimes in the entities' financial statements, the improvement of the management of the assets, liabilities and capital of the banks, the development of precise risk management systems. It is very important for certified public accountants, registered auditors to improve the coordination and efficient partnership with different international institutions and organisations for the purposes of preventing the financial frauds and crimes related to entities' financial statements. This publication may be used by supervisory authorities performing different types of financial audit: independent financial audit by certified public accountants, registered auditors; internal audit by the entities themselves, and external audit by the government authorities – the National Revenue Agency, the Financial Supervision Commission, the prosecutor's office, the court and other state institutions.

ФИНАНСОВИ ИЗМАМИ И ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА

УВОД

Студията е посветена на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията. Осъществяването на независим финансов одит от дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, на финансовите отчети на предприятията дава възможност за навременно разкриване и предотвратяване на финансови измами и престъпления, които са свързани със съществени неточности, отклонения и несъответствия в представената информация във финансовите отчети на предприятията. Финансовите измами и престъпления са осъществени в резултат на незаконни присвоявания на активи, на подправяне на първични счетоводни документи и на информация от текущото счетоводно отчитане; на укриване, подправяне, изкривяване, избирателно и неточно оповестяване, спестяване и неоповестяване във финансовите отчети на значими сделки, събития и дейности за предприятията; на действия, свързани със значителни ограничения на одита, и на действия, свързани с нарушаване на честността и почтеността на ръководствата на предприятията и на лицата, натоварени с общо управление в тях. Обществената значимост на независимия финансов одит налага използването на специфични принципи, правила, предписания, концепции, подходи и методи на одита, чрез които да се проверяват, изследват, наблюдават и контролират финансовите отчети относно тяхната достоверност, честност, законосъобразност и всеобхватност, за да се определи надеждна база за изразяване на одиторско мнение относно спазването на счетоводния принцип „действащо предприятие”. Тези специфични подходи и методи от своя страна обогатяват прилаганата обща методология на одита. Горезиложените факти определят избора на темата на настоящото изследване и потвърждават нейната актуалност за обогатяването и развитието на теорията и практиката на независимия финансов одит в България.

Целта на студията е да се представят, характеризират и анализират основните видове финансови измами и престъпления, свързани със съществени неточности, отклонения и несъответствия във финансовите отчети на предприятията, като се представят специфичните подходи на независимия финансов одит за навременно разкриване и превенция на тези финансови измами и престъпления.

Обект на настоящото изследване са основните видове финансови измами и престъпления, свързани с активите, пасивите, собствения капитал, приходите, разходите и оповестяванията във финансовите отчети на предприятията.

Предмет на изследването е анализиране на възможностите на дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, осъществяващи независим финансов одит, за разкриване и превенция

на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията.

Основните задачи на настоящото изследване са:

1. да се характеризира същността на финансовите измами и престъпления;
2. да се представят основните видове финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията;
3. да се определят основните начини за превенция и разкриване от страна на дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията с цел определяне на надеждна база за изразяване на одиторско мнение относно спазването на счетоводния принцип „действащо предприятие”.

I. Характеристика на финансовите измами и престъпления

Измамата е извършване на целенасочени човешки действия с умисъл, като лъжа, кражба, обир, плагиатство, конфликт на интереси, корупция, присвояване, подкуп, пране на пари, изнудване и други, с цел лично облагодетелстване и/или нанасяне за загуби, вреди и/или щети на друг. В счетоводната теория и практика се срещат различни определения за измама, а именно:

- „всички многообразни средства, които човешката изобретателност може да създаде и до които прибягва съответният индивид, за да получи предимство над друг чрез фалшиви предложения или скриване на истината. Те включват неочаквани действия, хитрост, коварство или лицемерие и всякакъв друг нечестен начин да се излъже човек.“¹;

- „всяка дейност, включваща нечестност или заблуда, имащи пряко или косвено въздействие върху бизнеса, независимо дали извършителят на измами има полза от това“²;

- „излъгване, лъжа с користна цел“³;

- „умишлено деяние, извършено с користна цел.“⁴

Измамата се определя от законодателя по следния начин: „който с цел да набави за себе си или за друго имотна облага, възбуди или поддържа у някого заблуждение и с това причини нему или другиму имотна вреда, се наказва за измама с лишаване от свобода...“⁵ и „който със същата цел използва заблуждението, неопитността или

¹Вж. Динев, Д. (2006), „Икономическите измами, част 1“, София: „Багра ООД“, 2006 г., с. 9.

²Вж. Davies, D. (2002), „Fraud watch“, Glasgow: Bell & Bain, 2nd Edition, 2002, p. 2.

³Вж. Андрейчин, Л. (2005), Български тълковен речник „София: „Наука и изкуство“, 2005 г., с. 300.

⁴Вж. Динев, М. (2015), „Контрол и регулиране в социалното управление“, Тракия-М, София, 2015 г., с. 40.

⁵Вж. Наказателен кодекс на Република България, обн., ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г., в сила от 01.05.1968 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 108 от 22 декември 2020 г., чл. 209, ал. 1.

неосведомеността на някого и с това причини нему или другиму имотна вреда, се наказва с лишаване от свобода...“⁶

Финансовото престъпление се определя от законодателя по следния начин: „Който извърши финансова операция или сделка с имущество, или прикрива произхода, местонахождението, движението или действителните права върху имущество, за което знае или предполага, че е придобито чрез престъпление, се наказва за изпиране на пари с лишаване от свобода. (...) Наказанието се налага и на този, който придобие, получи, държи, използва, преобразува или спомогне по какъвто и да е начин за преобразуването на имущество, за което знае или предполага към момента на получаването му, че е придобито чрез престъпление. Разпоредбите се прилагат и когато престъпление – финансова операция, при която е придобито имуществото, не попада под наказателната юрисдикция на Република България.“⁷ Предмет на финансовото престъпление са средствата (имуществата), придобити в следствие на извършено престъпление.

Финансовата измама е укриване, подправяне, изкривяване, избирателно и неточно оповестяване, спестяване и неоповестяване на определена икономическа информация. Извършването на финансови измами е свързано с намерението и фактическото действие на една от страните по определена сделка (договор) за незаконосъобразно преразпределение на формирания финансов резултат от сделката в нейна полза и във вреда на другата страна. Според различните автори финансовата измама е:

- „действие или бездействие, включително въвеждане в заблуждение (неправилно представяне на информацията), което съзнателно или поради небрежност подвежда или прави опит да подведе дадена страна с цел получаване на финансова или друга изгода или избягване на задължение.“⁸;

- „преднамерено действие на едно или повече лица от ръководството, лицата, натоварени с общо управление, от служителите или трети страни, свързано с използване на заблуда с цел придобиване на несправедливо или незаконно предимство“⁹;

- „всяко незаконно действие, характеризиращо се със заблуждение, прикриване или злоупотреба с доверие. Измамите се извършват от отделни лица и организации с цел: получаване на пари, собственост или услуги; за да се избегне плащане или загуба на услуги; както и с цел осигуряване на лична или бизнес изгода.“¹⁰;

⁶Вж. Пак там, чл. 209, ал. 2.

⁷Вж. Пак там, чл. 253.

⁸ Вж. Assoufancu Eugore, (2017), „Ролята на одитора в борбата с финансови престъпления. Противодействие на измамите, корупцията и изпирането на пари.“

⁹ Вж. МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансови отчети*, Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажменти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги – издание 2018 г., (първа част), 2019 г., с. 217.

¹⁰ Вж. Международни стандарти за професионална практика по вътрешен одит, 2017, стр. 21.

- „когато някоя от страните в това правоотношение не действа законосъобразно спрямо другата страна, не изпълнява задълженията си и по този начин наруши сключения между тях (...) договор, с умисъл да извлече неправомерно финансови изгоди, като нанесе финансови щети на другата страна, то тя извършва финансова измама спрямо последната”¹¹;

- престъпление, според Наказателния кодекс на Република България;

- „всяко умишлено действие или бездействие, свързано с: използване или представяне на фалшиви, грешни или непълни изявления или документи, което води до злоупотреба или неправомерно теглене на средства от общия бюджет на Европейските общности или от бюджети, управлявани от или от името на Европейските общности; укриване на информация в нарушение на конкретно задължение, със същия резултат; използване на такива средства за различни цели от тези, за които те първоначално са били отпуснати”¹²;

- „всяко умишлено действие или бездействие, свързано с: използване или предоставяне на фалшиви, грешни или непълни изявления или документи, което води до неправомерно намаляване на средствата от общия бюджет на Европейските общности или бюджетите, управлявани от или от името на Европейските общности; укриване на информация в нарушение на конкретно задължение със същия ефект; злоупотреба с правомерно получена облага със същия ефект.”¹³

В резултат на множеството разкрити финансови измами и престъпления от органите на реда, от данъчната администрация, от контролорите на Сметната палата и на Комисията за финансов надзор, от независимите финансови одитори, от вътрешните одитори и от други държавни органи могат да бъдат дефинирани следните видове финансови измами:

1. парични – свързани са с кражби на активи, най-често с пари в брой или с електронни платежни инструменти;

2. документни – свързани са с неиздаване или фалшифициране на първични счетоводни документи (фактури, договори, платежни документи и др.) и на финансовите отчети на предприятието, които представляват третични счетоводни документи (регистри);

3. счетоводни – свързани са с осъществяване или допускане на осъществяването на счетоводство в нарушение на изискванията на счетоводното законодателство; съставяне или използване на документи с невярно съдържание, на неистински или преправени първични счетоводни документи при упражняване на стопанска дейност, при водене на счетоводство или при предоставяне на информация пред

¹¹ Вж. Начкова, М. (2007), „Финансови измами при счетоводното отчитане на дейността на застрахователите”, доклад в Сборник научни доклади „Теория и практика на финансовите престъпления”, УИ „Стопанство” – УНСС, София, 2007 г., ISBN 978-954-494-957-0, с. 201.

¹² Вж. Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор, изм. и доп., ДВ, бр. 13 от 2019 г., Допълнителни разпоредби.

¹³ Вж. Пак там, Допълнителни разпоредби.

държавните органи по събирането на приходите или пред публичен изпълнител; водене на измамно двойно счетоводство с цел данъчни измами; умишлено отразяване на фиктивни записвания в счетоводните регистри с цел отразяване на фиктивни приходи и разходи; неправилно завишаване на стойността на активите или подценяването им; неправилно признаване или укриване на задължения; измами със собствения капитал и с финансовите отчети на предприятието с цел създаване на по-висок или по-нисък финансов резултат, предназначен за постигане на различни измамни цели като по-висока или по-ниска доходност на собствените акции и др.;

4. данъчни – свързани са със злоупотреби с информация; конфликт на интереси; корупция; подкупи; създаване на сфери на влияние; създаване на данъчни лобита; получаване на данъчни „чадъри“; фискални измами; неправомерно ползване на данъчен кредит; умишлено възпрепятстване на данъчен орган да изпълнява служебните си задължения; създаване на организация с нестопанска цел, за да се освободи дейността ѝ от данъци; преобразуване на търговско предприятие с цел избягване, неустановяване или неплащане на данъчни задължения и др.;

5. застрахователни – свързани са със злоупотреби със застраховани активи с цел неправомерно получаване на застрахователни обезщетения и суми, бонуси или суми за участие в резултата на застрахователя, респ. на презастрахователя и др.;

6. компютърни – свързани са с подправка на електронни първични счетоводни и платежни документи и на икономическа информация, оповестена в интернет пространството. „Финансовите измами и престъпления, свързани с електронни платежни инструменти, засягат специфичен вид обществени отношения (...) и са в основата на правилното движение, разпределение и съхранение на паричните средства, предоставени от граждани и други правни субекти в банковите и кредитните институции. (...) При финансовите измами и престъпления от този род е необходимо да се установи, чрез разкриване на банковата тайна от страна на банките, размерът на причинената вреда, т.е. какъв е размерът на сумата, придобита в резултат на използването на платежен инструмент без съгласието на титуляра, както и в случаите на подправен платежен инструмент. Необходимо е и да се установи дали са реализирани придобитите средства от извършителя и по какъв начин (закупуване на вещи, услуги, недвижими собствениости и др.)“;¹⁴

7. измами при бизнес оценяване – свързани са с надценяване или подценяване на стойностите на активите, собствения капитал и пасивите на предприятието с цел представяне на предприятието в по-добро или в по-лошо финансово състояние, отколкото е то, и неправомерно извличане на дивиденди или лични облаги от създадената измамна ситуация;

¹⁴ Вж. Начкова, М. „Финансови измами и престъпления, свързани с електронни платежни инструменти и отражението им в счетоводството на банките“, статия в Сборник научни статии „Икономиката на България и Европейския съюз: Конкурентноспособност и иновации, Издателски комплекс – УНСС, София, 2016 г., ISBN 978-965-644-852-1, с. 252-253.

8. инвестиционни – свързани са с инвестициите на предприятието в акции или дялове или в друг вид финансови активи или финансови инструменти, които „уж“ са с висока доходност или с висока възвръщаемост („Pump-and-dump“ схеми; инвестиции в недвижими имоти, земя, ценни метали, скъпоценни камъни; във виртуални валути (Биткойн, Уанкойн, Догкойн, Литкойн, Клаудкойн, 42 Койн, Етер и др.). „Извършените в световен мащаб финансови измами и престъпления с виртуални платежни средства, а именно: класическите кибератаки, като кражба, хакване и загуба на виртуални пари; незаконни дейности, като пране на пари, укриване на данъци, спекулативни сделки със забранени стоки и неоторизирано финансиране на тероризма, засилват недоверието на потребителите в тях и ги поставят в категорията на високорисковите средства за разплащане.”¹⁵

9. външни – „външните измами включват широк спектър от схеми – измами от доставчици, традиционни измами на клиенти и схеми на нарушаване на отчетническото доверие.“¹⁶ Такива са търговските измами като клик-измами (Click-through frauds), измами с мними търгове, ескроу измами, фишинг атаки, фарминг, гугъл-бомби, нигерийски измами, кражба на банкови сертификати и др. Тези финансови измами са скрити. Извършват се с цел пряка или косвена финансова изгода. При тях умишлено се използват активи и информация на предприятието – жертва за неправомерно облагодетелстване; нарушават се функциите на неговата счетоводна отчетност и умишлено се изкривява резултатната информация от нея; неправомерно се присвояват печеливши бизнеси и цели предприятия;

10. измами при осъществяване на независим финансов одит – свързани са с ограничения в обхвата на одита и с неправомерно изкривяване на базата за изразяване на одиторско мнение с цел получаване на чисто одиторско мнение относно спазването на счетоводния принцип „действащо предприятие”.

Финансовите измами често са резултат от воденето на т. нар. „креативно счетоводство”, което е сравнително ново и в буквален превод означава творческо счетоводство. За съжаление, практиката показва, че креативното счетоводство се свързва по-скоро с измами и незаконосъобразни начини да бъде заобиколен законът с цел неправомерно облагодетелстване на определени лица, с прилагане на порочни техники за умишлено манипулиране на финансовия резултат и на финансовите отчети на предприятието, отколкото с проявяване на творчество от страна на съставителите на финансовите отчети и на ръководствата на предприятията, с цел увеличаване на ползите за обществото. Чрез използването и прилагането на креативното счетоводство в практиката ръководствата на предприятията се стремят да заобиколят или да нарушат установените правила в счетоводната отчетност с цел да получат материална и/или нематериална изгода.

¹⁵ Вж. Начкова, М. (2018), „Финансови измами и престъпления, свързани с виртуални платежни средства”, доклад в Сборник научни доклади „Дигитални измами и киберсигурност”, Издателски комплекс – УНСС, София, 2018 г., ISBN 978-619-232-064-5, с. 137.

¹⁶Вж. Динев, Д. (2006), „Икономическите измами, част 1“, София: „Багра ООД“, 2006 г., с. 13.

„Креативното счетоводство е манипулиране на финансови числа, обикновено в рамките на буквата на закона и счетоводните стандарти, но много извън или срещу техния дух и със сигурност без да осигурява „вярна и честна“ представа за финансовото състояние и финансовите резултати на дадена компания.”¹⁷ То е „използване на агресивни техники с цел създаване на по-висок финансов резултат, по-висока доходност на акция”.¹⁸ То е „представяне на финансова информация по начин, който дава невярна идея, но не и в нарушение на закона”¹⁹ В световната научна литература това понятие се среща под различни наименования като “cooking the books” (готвене по книги), “aggressive accounting” (агресивно счетоводство), “massaging the numbers” (масаж на цифрите), “window dressing” (подреждане на витрината). Креативното счетоводство „никога няма да загуби своята актуалност, защото винаги ще има хора, които да откриват начини за нарушаване на установените правила”.²⁰ За креативното счетоводство доскоро нямаше създадена теория. То се развиваше и усъвършенстваше единствено в практиката, като често променяше своята методика с цел да се пригоди към действащата счетоводна нормативна уредба. Именно заради тази негова мимикрия се налагаше често да се променят Международните и Националните счетоводни стандарти с цел да се блокират все по-изобретателно използваните от компетентните ръководни органи или лицата, натоварени с общото управление, порочни техники за манипулиране на финансовите резултати и на финансовите отчети на предприятията. Добронамерените промени в счетоводните стандарти често водят обаче до възникване на нови идеи и възможности за манипулиране на финансовите отчети на предприятията и на техните финансови резултати. „Основните причини за счетоводните манипулации във финансово-счетоводната отчетност на компаниите се коренят в желанието и задължението на корпоративния мениджмънт да представи такъв вид на компанията, че тя да се „хареса” на инвеститорите.”²¹ Затова, „...с оглед предотвратяването на злоупотребите, българските компании трябва да се преборят с една съществуваща обществена нагласа – хората са склонни да извършват злоупотребите, тъй като са убедени, че и другите правят така”²².

За развитието на теорията на креативното счетоводство спомага и висшето образование. Например от следващия семестър в УНСС студентите от специалности „Счетоводство”, „Финансов контрол” и „Финанси” ще могат да го изучават и на теория чрез нововъведената в учебния план дисциплина „Креативно счетоводство”.

¹⁷ Вж. Creative accounting, www.moneyterms.co.uk

¹⁸ Вж. www.financial-dictionary.thefreedictionary.com

¹⁹ Вж. www.macmillandictionary.com

²⁰ Йонкова, Б. „Креативното счетоводство и ролята на независимия финансов одит”, Годишник ИДЕС, София, 2011, с. 79.

²¹ Йонкова, Б. „Креативното счетоводство и ролята на независимия финансов одит”, Годишник ИДЕС, София, 2011, с. 89.

²² Пак там, с. 89-90.

II. Основни видове финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията

Познатите в световната и българската икономическа действителност финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията, могат да бъдат структурирани с цел навременно разпознаване, разкриване и превенция от страна на регистрираните одитори в следните по-важни видове:

1.) незаконосъобразни отклонения във финансовите отчети в резултат на измама или грешка. В МОС 240 се посочва, че „разграничаващият фактор между измамата и грешката е дали извършеното действие, което води до отклонението във финансовия отчет, е преднамерено, или непреднамерено.”²³ Ако е преднамерено действие, то това е измама, ако е непреднамерено действие – тогава е допуснатата счетоводна грешка от съставителите на финансовите отчети, която трябва да бъде коригирана по реда на МСС 8 *Счетоводни политики, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки*. Това са „пропуски или неточно представяне на финансовите отчети на предприятието за един или повече минали периоди, произтичащи от неизползване или неправилно използване на надеждна информация, която:

- а) е била налична към момента, в който финансовите отчети за тези периоди са били утвърдени за публикуване; и
- б) е могла, при полагането на разумни усилия, да бъде получена и взета предвид при изготвянето и представянето на тези финансови отчети. Тези грешки включват ефектите от математически грешки, грешки при прилагане на счетоводната политика, недоглеждане или неточно представяне на факти и измамите.”²⁴;

2.) организиране и осъществяване на счетоводството на предприятието в нарушение на изискванията на счетоводното законодателство; заобикаляне на счетоводния и данъчните закони чрез водене на двойно счетоводство с цел избягване на данъчно облагане или неправомерно възстановяване на данъци от Държавния бюджет;

3.) нарушаване на нормативната уредба и регулациите, съзнателно или несъзнателно излизане от нормите на регулации в следствие на сложната и динамична среда, в която предприятието осъществява своята дейност;

4.) преднамерено отразяване на фиктивни записвания в счетоводните регистри особено в края на отчетния период; отчитане на фиктивни приходи, продажби и разходи, които не са осъществени реално от предприятието, но са документирани с първични документи с невярно съдържание и са оповестени във финансовите отчети на

²³ МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансовите отчети*, в сила от 15.12. 2009 г., т. 2 и т. 3.

²⁴ Вж. МСС 8 *Счетоводни политики, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки*, Регламент (ЕС) 2019/2104 на Комисията от 29 ноември 2019 г.

предприятието. Умишленото им използване води до изкривяване на финансовата информация, оповестена във финансовите отчети на предприятието, което от своя страна подвежда потребителите на тези отчети относно действителното финансово състояние и финансовите резултати на предприятието. Тези измами се правят с цел изкривяване на финансовия резултат (намаление или увеличение), избягване на данъчно облагане или въвеждане в заблуда на акционери, инвеститори, кредитори, застрахователи, държавни органи и други потребители на финансовите отчети при вземането на адекватни управленски, фискални, инвестиционни и други решения;

5.) издаване или неправомерно издаване на фактура или друг счетоводен документ; унищожаване, укриване или несъхранение в законоустановения срок на първични счетоводни документи или регистри с цел укриване на данъчни задължения;

6.) съставяне и/или използване на документи с невярно съдържание, неистински или подправени документи от предприятието при упражняване на стопанска си дейност, при водене на счетоводство или при представяне на информация пред държавния орган по приходите относно събирането на фиска;

7.) неправомерно използване на документ с невярно съдържание, неистински или преправен документ от предприятието с цел получаване от Държавния бюджет на неполагаща се парична сума или даване на възможност на друго лице да получи такава сума;

8.) приспадане от държавния бюджет на неполагащ се данъчен кредит;

9.) избягване на установяването или плащането на данъчни задължения съгласно данъчното законодателство, като предприятието не подава данъчна декларация или подава данъчна декларация с невярно съдържание;

10.) избягване на установяването или плащането на данъчни задължения чрез преобразуване на търговското дружество или друго юридическо лице чрез извършване на сделка с търговско предприятие или чрез извършване на сделка със свързани лица;

11.) значително завишаване на стойността на търгуемите активи или изкуствено покачване на стойността на определен актив от по-нисък клас, който се продава заедно в пакет с други активи от по-висок клас;

12.) неправомерни действия при извършване на сделки с недвижими имоти или прикриване на произхода, местонахождението или действителните права върху тези имоти; даване на невярна оценка или заключение за стойността на недвижимия имот с цел от това да произтече щета в немаловажни случаи и размери; укриване на информация, че тези имоти са придобити чрез престъпление или чрез друго общественоопасно деяние;

13.) неправилна и незаконосъобразна оценка на активите на предприятието; неправилно коригиране на предложенията или промяна на преценките, използвани за приблизителна оценка на активите;

неправилно и незаконосъобразно първоначално признаване и последващо оценяване на активите с цел изкуственото им завишаване или занижаване. Например:

- а) последващата оценка на финансовите активи и финансовите инструменти по тяхната справедлива стойност, валидна от последната осъществена сделка на първичния борсов пазар с равен или по-голям пакет акции от притежавания от предприятието. Именно тази справедлива борсова цена на финансовите активи и финансовите инструменти е обект на манипулиране чрез спекулативни борсови сделки от страна на публичните предприятия на регулираните първични борсови пазари с цел извличане на максимални печалби;
- б) нереално завишаване на стойността на актив, който след като премине през няколко собственика, допълнително завишаващи стойността му, е фиктивно продаден, за да се върне обратно при първия му собственик, но със завишена стойност. Обикновено такива финансови измами са осъществявани в България по време на масовата приватизация, но и сега се извършват с цел да се усвоят общински, държавни или европейски средства;
- в) неправомерно завишаване на стойността на инвестициите в дъщерни предприятия. МСС 27 *Консолидирани отчети* дава възможност инвестициите в дъщерните предприятия да се записват и по себестойност, и като финансови инструменти. Желанието на ръководството на предприятието майка за по-висок финансов резултат от дейността на дъщерното предприятие се постига с умишленото повишаване на цената на неговите акции (нетната стойност на активите му). Ако едно предприятие предстои да бъде продадено, такава манипулация би могла значително да облагодетелства старите собственици за сметка на новите;

14.) неправомерно използване или кражба на активите на предприятието с цел лично облагодетелстване от страна на неговото ръководство и на лицата, натоварени с общо управление, съпътствано от фалшиви или подвеждащи платежни или първични счетоводни документи, с което се цели прикриване на факта, че активите липсват или са предоставени като обезпечение;

15.) получаване на подкуп от ръководството срещу продажба на активи на предприятието по занижена стойност чрез нереална обезценка на недвижим имот под справедливата му стойност в следствие на подправен документ от лицензиран оценител и последваща продажба на имота на клиент по изкуствено занижената му стойност, като клиентът дава подкуп на ръководителя на предприятието, което продава имота за извършената „услуга“;

16.) намаляване на стойността на пасивите (задълженията) чрез неотчитане на разходите и/или загубите или неотчитане на реалните пасиви. Предприятията умишлено изтриват от счетоводните регистри определени задължения в края на отчетния период, а след това отново ги

вписват за следващия отчетен период. Този похват се нарича „търкаляне на разходите“. Предприятията правят всичко възможно да накарат разходите им напълно да изчезнат за текущия период и да ги прехвърлят в друг период, актив или дори предприятие. Подобна манипулация има пряко влияние върху размера на финансовите резултати на предприятието и върху размера на пасивите му, на които спират вниманието си анализатори, инвеститори, кредитори, акционери и други. По този начин предприятията неправомерно отчитат по-високи финансови резултати;

17.) неправилно признаване на приходи, подценяването им, отчитането им в непълен размер за текущия отчетен период и умишлените опити за разсрочването им в следващи отчетни периоди касае най-вече тяхното първоначално признаване и отчитане. МСС 1 *Представяне на финансови отчети* изисква предприятията да изготвят финансовите си отчети на базата на текущото начисляване (с изключение на отчета за паричните потоци), т.е. приходите да се признават в момента на продажбата на активите на предприятието. С цел манипулиране на приходите много предприятия извършват следните финансови измами с тях:

- а) отчитат получените суми в текущия отчетен период не като приходи, а като получени аванси, които се отнасят за следващи отчетни периоди;
- б) отчитат приходите от техническо и гаранционно обслужване на активите, отдадени на лизинг, текущо при фактическото им предаване, а не в продължение на целия срок на лизинга. Обикновено ръководството на предприятието не оповестява използването на този подход в приложението към финансовите отчети. Целта е всички приходи от техническо и гаранционно обслужване да се признаят в началото на срока на лизинговия договор и да се отразят само в текущия период;
- в) отразяват получаването на заеми като приход, за да увеличат приходите си във финансовите отчети, но това води до въвеждане в заблуждение на инвеститорите, кредиторите, акционерите и другите потребители на техните отчети. Изместването на момента на признаване на приходите изкривява финансовата информация във финансовите отчети и я прави недостоверна. Тази финансова измама подвежда потребителите на финансовите отчети в дългосрочен план, защото икономическите анализатори изготвят бъдещите прогнози на база предходни данни. Некоректно завишените цифри предполагат още по-високи резултати за всеки следващ отчетен период, което от своя страна води до манипулации с нарастващи мащаби;
- г) значително увеличение на отчетените приходи чрез манипулация на оценката на остатъчната стойност на отдадените под наем активи и умишлено погрешно изчисляване на нормата за дисконтиране;

- д) с цел завишаване на приходите за текущия отчетен период неправомерно признаване и отчитане на приходи от продадени на фиктивен посредник вземания от оперативни лизинги, които би следвало да се признават поетапно през целия срок на договора;
- е) злоупотреби с приходи, произтичащи от многоелементни и обикновени договори на предприятието;

18.) използване не по предназначение на получени финансови средства от фондове, принадлежащи на Европейския съюз или предоставени от Европейския съюз на Република България;

19.) пропускане, предварително признаване или отлагане на признаването на събития и сделки във финансовия отчет, които са възникнали през текущия отчетен период;

20.) извършване на недопустима капитализация на текущите разходи. Това е съществена манипулация на размера на дълготрайните материални активи. МСС 23 *Разходи по заеми* разрешава в себестойността на имот, машина или съоръжение да се включват разходи по заеми при спазване на изискванията на стандарта.²⁵ Много често предприятията отчитат използваните средства за поддръжка на тези активи като изразходвани за придобиване на нови дълготрайни материални активи. По този начин текущите разходи се намаляват, а стойността на активите се завишава. Видимо активите на предприятието нарастват. Разходите за поддръжка на активите и другите оперативни разходи не отговарят обаче на определението за актив и неправилно се отчитат в баланса като увеличение на отчетната стойност на притежаваните дълготрайни активи. Амортизационните периоди също се удължават значително. Прикритите текущи разходи чрез капитализиране водят до значително завишаване на печалбите или занижаване на загубите на предприятията. Капитализираните оперативни разходи, освен че дават неточна представа за активите на дадено предприятие, но и повлияват на амортизациите, които се начисляват на дълготрайните материални активи. Така предприятията умишлено прикриват в разходи за амортизация приходите си и изкривяват оповестената информация във финансовите си отчети, което от своя страна повлиява върху решенията на потребителите на тези отчети;

21.) неправилно отчитане на собствения капитал на предприятието води до неговото умишлено увеличение чрез:

- а) формиране на нереален (фиктивен) преоценъчен резерв, който в повечето случаи е свързан с осъществяването на спекулативни „кухи“ сделки на първичния борсов пазар;
- б) неправомерно разпределение на дивиденди на акционерите, респ. съдружниците с цел „източване“ на предприятието при разпределение на неразпределената печалба под формата на дивиденди, без да бъдат заделени достатъчно капиталови резерви

²⁵ МСС 23 *Разходи по заеми*, Регламент (ЕС) 2019/412 на Комисията от 14 март 2019 г.

за посрещане на риска от евентуални загуби в следващите години. „Същността на собствения капитал се изразява в отношението на собственост, представено в стойностния израз на собствените активи, които са внесени/предоставени от собствениците на предприятието. Неговото съдържание представлява сумата на чистите активи или чистата стойност на капитала. (...) Той стои в основата на икономическия потенциал на конкретното предприятие и неговите възможности за продължаване и развитие на дейността му. Основното му предназначение е поддържане на икономическата стабилност на предприятието, неговата финансова устойчивост, платежоспособност и рентабилност.“²⁶;

- в) изкуствено създаване на ненужни капиталови резерви в текущия отчетен период с цел да се прибавят тези резерви обратно към печалбата в следващи отчетни периоди. Търсеният резултат е увеличение на печалбата в следващия отчетен период, за да се създаде фалшиво впечатление за финансова стабилност на предприятието и постигнат висок ръст на приходите, което от своя страна да повиши емисионната стойност на акциите на предприятието на първичния борсов пазар. Пример за такива резерви е умишленото създаване от неразпределената печалба от минали години на резерв за реструктуриране или придобиване от придобиващото предприятие с цел придобиването на други предприятия. Този резерв е силно завишен и създава илюзията за реализиран доход в последствие, когато остатъкът от резерва се отнася обратно в печалбата на придобиващото предприятие в определен момент. При тази финансова измама освобождаването на неизползвания резерв се отразява като нетен доход, който обаче не е нов реален приход за придобиващото предприятие. Той вече е отчетен в предходен период като приход, формирал е текущ финансов резултат за този предходен период и в последствие е бил разпределен за формиране на капиталов резерв. Освен това придобиващото предприятие изкуствено завишава положителната репутация на придобитите от него предприятия за сметка на стойността на активите им поради факта, че според МСФО 3 *Бизнескомбинации* положителната репутация не се амортизира, както се амортизират дълготрайните материални активи, а се обезценява и подлежи на преоценка. Това мотивира придобиващото предприятие да отнесе по-голяма част от стойността на придобитото дружество към положителната репутация и по-малка част към придобитите активи. Финансовият резултат на предприятието е изкуствено повишен заради върнат резерв. На пръв поглед заделянето на резерва за реструктуриране или придобиване изглежда прагматично. При сериозни структурни промени предприятието трябва да предприеме мерки за предпазване от всички възможни задължения и рискове и да задели резерв за възможно най-

²⁶ Вж. Маврудиев, Хр., Вж. Миланова-Цончева, Е., М. Начкова, Хр. Маврудиев. „Счетоводство на застрахователите и осигурителите“, ИК – УНСС, С., 2018, с. 275, ISBN 978-619-232-116-1.

песимистичния сценарий. Неусвоената част от резерва лесно може да бъде върната в последствие към собствения му капитал. По-трудно ще бъде да се заделят допълнителни средства за погасяване на непредвидени загуби. Заделянето на резерва за реструктуриране или придобиване обаче е поредната възможност за заблуда на потребителите на финансови отчети. Неизползвани резерви, върнати обратно в печалбата, дават твърде нереална представа за резултатите от промените, настъпили в предприятието;

22.) изкривяване на входящите и изходящите парични потоци в отчета за паричните потоци с цел подвеждане на инвеститорите, кредиторите, акционерите и другите потребители на финансовите отчети за обръщаемостта на капитала и получените приходи;

23.) неоповестяване и прикриване на факти и събития, настъпили по време и след съставянето на финансовите отчети, които биха могли да се отразят върху финансовите резултати и стойностите на активите, пасивите и собствения капитал на предприятието;

24.) променяне на документацията и условията, свързани със съществени и необичайни сделки и операции, осъществени от предприятието;

25.) изкривяване на постигнатите финансови резултати в отчета за финансовото състояние (баланса) и в отчета за печалбите и загубите и другия всеобхватен доход (отчета за приходите и разходите) на предприятието с цел манипулиране на фиска и на обществения интерес:

- а) получаване на отрицателни финансови резултати с цел избягване на данъчно облагане;
- б) представяне на предприятието в по-добро финансово състояние, отколкото е то, с цел получаване на кредити от финансови институции или увеличение на цените на собствените акции на публичните предприятия на първичните борсови пазари и извършване на спекулативни сделки с тях;

26.) заобикаляне от страна на ръководството на предприятието на вътрешните контроли; липса на вътрешна контролна система, която да наблюдава, изследва, анализира, контролира и превантивно да спира всички неподходящи въздействия, влияещи върху процеса на счетоводно отчитане и на съставяне на финансовите отчети на предприятието. Пример за такива действия са усилията от страна на ръководството за управление на печалбата с цел оказване на влияние върху представата на потребителите на тези отчети относно рентабилността, платежоспособността, ликвидността и задължнялостта на предприятието и постигнатите резултати. Ръководството на предприятието трябва да преценява всички рискове от съществени неточности, отклонения и несъответствия в резултат на измама при съставянето на финансовите отчети на предприятието. Затова то трябва да въведе и поддържа конкретен вътрешен контрол във връзка с постигане на целта за намаляване на тези рискове от съществени

неточности, отклонения и несъответствия, дължащи се на измамни действия. „Отговорност на ръководството, под надзора на лицата, натоварени с общо управление, е да създаде контролна среда и да поддържа политика и процедури, подпомагащи постигането на целта за гарантиране в степен, до която това е възможно, на системното и ефективно осъществяване на дейността на предприятието“;²⁷

27.) укриване, подправяне, изкривяване, избирателно и неточно оповестяване, спестяване и неоповестяване във финансовите отчети на значими сделки, събития и дейности за предприятията с цел укриване на приходи и дължими данъци или изкуствено завишение на цените на собствените акции (подценяване или надценяване на финансовите резултати и на финансовото състояние на предприятието);

28.) подвеждане на инвеститорите, кредиторите, акционерите, дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, надзорните държавни органи и другите потребители на финансовите отчети от страна на ръководствата на предприятията и на лицата, натоварени с общо управление в тях относно спазването на счетоводния принцип „действащо предприятие“;

29.) изкривяване на информацията във финансовите отчети с цел получаване на по-високо възнаграждение от страна на ръководството на предприятието. Получаването на бонуси, премии, тантиеми, които са обвързани с резултатите, с постигането на определени финансови показатели за реализирани печалби, себестойност, ръст на продажбите, рентабилност и др., гарантирано в договорите за управление на ръководителя на предприятието, е предпоставка за извършване на всякакви манипулации с финансовите отчети с цел получаване на лични облаги. Всеки ръководител, който веднъж е подправил финансов отчет в замяна на подкуп или по друга причина, лесно може да бъде принуден да извърши нова злоупотреба, за да не бъде разкрита предишна му такава;

30.) финансови измами, свързани с ненавременен плащане или отказ за плащане на данъчни задължения, отказ за плащане на дължими суми на инвеститорите и на кредиторите; недостатъчни или липса на обезпечения по поети задължения, неначисляване и неотразяване във финансовите отчети на предприятието на дължими лихви по съществуващи задължения; неправилно оценяване в счетоводството на предприятието на придобитите и съществуващите задължения по тяхната справедлива стойност, отписване на задължения преди изтичане на давностния им срок и др.;

31.) подправяне на финансовите отчети на предприятието с цел заблуда на потребителите на тези отчети. Заблудата включва преднамерени отклонения, умишлен пропуск на суми, неадекватно оповестяване на финансова и нефинансова информация за дейността на предприятието във финансовите му отчети. Тя може да е следствие от усилията на ръководството на предприятието да управлява и

²⁷ МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансови отчети*, т. 14/ в сила от 15.12.2004 г., т. 16.

манипулира печалбата му, за да заблуди потребителите на финансовите отчети, като повлияе върху техните възприятия относно резултатите от дейността и доходността на предприятието. Може да бъде и желание да се покрият изискванията на финансова институция, като се манипулират финансовите отчети чрез изкуствено завишаване стойността на активите с цел получаване на финансиране и учредяване на залог като обезпечение за получаване на кредит, като този залог включва активи на определена стойност. На такива манипулации учи и т. нар. креативно счетоводство.

„Подправена финансова отчетност може да се постигне чрез:

- манипулация, фалшификация или промяна на счетоводна документация и данни, или на първични и вторични документи, на базата на които се изготвя финансовият отчет;
- въвеждане в заблуждение относно събития, сделки или друга съществена информация, или преднамереното им пропускане във финансовия отчет;
- преднамерено неправилно приложение на счетоводни принципи, свързани със суми, класификация, начин на представяне или оповестяване”;²⁸

32.) групиране на данни от финансовия отчет на предприятието с цел внасяне на неточности, отклонения и несъответствия в него и чрез това заблуждаване на собствениците за действителното финансово положение на предприятието и за постигнатите финансови резултати. С цел преднамерено заблуждаване на собствениците ръководството на предприятието завишава показателите за постигната доходност (рентабилност), платежоспособност, ликвидност, финансова маневреност задлъжнялост и др., в резултат на което търсенето на собствените акции на предприятието се покачва. „Посредством елементите на метода на финансово-стопанския анализ се установява и оценява посоката и силата на влиянието на различните фактори върху динамиката на рентабилността“;²⁹

33.) злоупотреба с предприятия със специално предназначение, създадени като независими външни субекти. Те са законово независими от предприятието, тъй като извършват специфични видове бизнес операции, представляващи част от нормалната дейност на предприятието. Активите и пасивите на тези предприятия със специално предназначение не се консолидират в баланса на финансиращото ги предприятие. Тези сделки с предприятията със специално предназначение едновременно скриват дълга и завишават печалбите на финансиращото ги предприятие. Такъв е случаят „Енрон“;

34.) финансови измами чрез приближени предприятия, действащи на практика като свързани лица, но не са такива по закон.

²⁸ МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансовите отчети*, в сила от 15.12.2009 г.

²⁹ Вж. Иванова, Р., вж. Миланова-Цончева, Е., Д. Петрова, М. Начкова, Р. Иванова, Л. Тодоров. „Финансово-счетоводен мениджмънт“, ИК – УНСС, С., 2018, с. 304, ISBN 978-619-232-073-7.

Предприятията сами източват ликвидните си активи, като заплащат на приближените предприятия – свързани лица, за:

- а) фиктивно получени услуги от административен характер, нереализирани на практика;
- б) изключително високо оценени реклами, консултации, наеми и др.;
- в) фиктивни комисиони за осъществени сделки с активи;
- г) високи възнаграждения на оценители, посредници, служители с опции за връщане на комисиони;
- д) спекулативни търговии с финансови активи и финансови инструменти, водещи до реализиране на финансови разходи, свързани с инвестициите;
- е) фиктивно получени прикрити търговски кредити, по които се плащат лихви;
- ж) фиктивни неустойки и глоби при умишлена забава за плащане на основни задължения с опция за връщане на определен процент от тях към ръководството на предприятието като физически лица и др.;

35.) умишлени действия за значителни ограничения на независимия финансов одит с цел недопускане на дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, до достоверна икономическа информация за финансовото състояние, финансовите резултати, паричните потоци и измененията в собствения капитал на одитираното предприятие и ограничаване на техните възможности за разкриване на финансови измами и престъпления и др.

III. Основни начини за разкриване и превенция на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията от страна на регистрираните одитори

„Целта на одита на финансовите отчети е да даде възможност на одитора да изрази мнение относно това дали финансовите отчети са изготвени, във всички съществени аспекти, в съответствие с установена обща рамка за финансова отчетност.“³⁰ Поради вътрешно-присъщите ограничения на одита е налице неизбежен риск съществени неточности, отклонения и несъответствия във финансовите отчети да не бъдат разкрити, въпреки че одитът е подходящо планиран и изпълнен в съответствие с МОС³¹. Разкриването и превенцията на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията, от страна на дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, е изключително важно действие както за запазване на добрия имидж на предприятието пред обществото, така и

³⁰ МОС 200 *Цел и общи принципи на одит на финансови отчети*, т. 2, в сила от 15.12.2005 г.

³¹ Пак там.

за потребителите на информация от неговите финансови отчети. Въпреки че регистрираният одитор може да подозира или да идентифицира възникването на финансови измами и престъпления, той не прави правни определения в своя одиторски доклад относно действителното им извършване. Въпреки това „десет рисков фактора трябва да бъдат отчитани при оценка на риска от счетоводни измами в едно предприятие (...) част от факторите са сериозните финансови проблеми, външният натиск за постигане на определени резултати, личните финансови интереси на ръководството, характерът на дейността на фирмата, прекалено размитата или централизирана управленска структура на предприятието, недостатъчният вътрешен контрол, завишеният достъп до парични и други ликвидни активи.“³²

Целта на одитора, според МОС 500, е да „разработи и изпълни одиторски процедури по начин, който да му даде възможност да получи достатъчни и уместни одиторски доказателства, за да е в състояние да направи разумни заключения, въз основа на които да базира одиторското мнение.“³³ Достатъчността, уместността и надеждността са взаимосвързани и се отнасят до одитни доказателства, получени от тестове на контролите и процедури по същество. При оценяването на посочените характеристики на одитните доказателства одиторът използва професионална преценка и професионален скептицизъм. Колкото по-висок е рискът от финансови измами и престъпления, според регистрирания одитор, толкова повече достатъчни, надеждни и уместни одитни доказателства следва да получи той от процедурите по същество.

Дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, трябва да проявяват професионален скептицизъм при осъществяване на независим финансов одит на финансовите отчети на предприятията, за да съдействат за ефективното идентифициране на „измами, които могат да доведат до съществени неправилни отчитания във финансовия отчет. Два типа преднамерени неправилни отчитания са съществени за одитора – неправилни отчитания, възникващи в резултат от подправена финансова отчетност, и неправилни отчитания, възникващи в резултат на незаконно присвояване на активи“³⁴.

Професионалният скептицизъм на дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, трябва да бъде насочен към:

а) вярното и честно представяне и оповестяване на активите, пасивите, собствения капитал и финансовия резултат от дейността в отчета за финансовото състояние (баланса) на предприятието; на приходите и разходите в отчета за печалбите и загубите и другия всеобхватен доход (отчета за приходите и разходите) на предприятието;

³² Вж. Райчев, В. Интервю за отразяване на семинара за одитори на тема „Разкриване и предотвратяване на измами“, в-к Дневник, 15.06.2004 г.

³³ МОС 500 *Одиторски доказателства*, в сила от 15.12.2009 г., т. 4.

³⁴ Вж. МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансови отчети*, Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги – издание 2018 г., (първа част), 2019 г., с. 217.

б) движенията на входящите и изходящите парични потоци и нетния резултат от тях в отчета за паричните потоци на предприятието;

в) състоянието и размера на основния капитал, на собствените капиталови резерви и на постигнатия финансов резултат в отчета за промените в собствения капитал (отчета за собствения капитал) на предприятието.

Одиторите трябва да направят проверка на концепцията за действащо предприятие. Отговорност за приложимостта на предположението за действащо предприятие носи ръководството на предприятието и регистрираните одитори, заверяващи финансовите му отчети. Затова одиторът трябва:

- да провери дали предприятието може да продължи непрекъснато да осъществява своята дейност в обозримото бъдеще;
- да направи преглед на плановете на ръководството за бъдещи действия за непрекъсване на дейността на предприятието в следващия отчетен период;
- да потвърди или да отхвърли съществуването или не на значителна несигурност за продължаване на дейността на предприятието;
- да установи причините, поради които предприятието не може да се разглежда като действащо, финансовите му отчети не са изготвени съгласно концепцията за „действащо предприятие” и дали е оповестен този факт, както и основата, на която финансовите отчети на предприятието са изготвени: на база „действащо предприятие” или на ликвидационна база;
- да установи влиянието на събитията, настъпили след датата на изготвяне на финансовите отчети на предприятието, за да се определи влиянието на тези събития върху способността на предприятието да осъществява непрекъснато дейността си в обозримото бъдеще;
- да провери правилни ли са оценките на активите и пасивите, както и тяхната класификация, дали адекватно са оповестени във финансовите отчети на одитираното предприятие и дали не оказват влияние върху дейността на предприятието и то да не може да се разглежда като действащо предприятие;
- да даде адекватна оценка за спазването на концепцията за действащо предприятие на база анализ на собствения капитал на предприятието.

Одиторите трябва да проверят дали са представени вярно и честно оповестяванията в приложението към финансовите отчети и в годишния доклад за дейността на одитираното предприятие. Те трябва да направят оценка за работата на управленския персонал и човешките ресурси в предприятието, които вземат управленските решения, свързани с инвестирането и разходването на активите. „Важно е ръководството, под надзора на лицата, натоварени с общо управление, силно да подчертава важността на предотвратяването на измамите,

което може да намали възможностите за извършването им, както и да възпира измамите, което може да възпира отделните лица да не извършват измами поради вероятността от разкриване и наказване. Това изисква култура на почтено и етично поведение.³⁵

Основните начини за разкриване и превенция на финансовите измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията, от страна на регистрираните одитори, са следните:

1. Одиторите следва да съберат достатъчно доказателства, за да могат да обосноват своите заключения относно наличието на финансови измами и престъпления в одитираното предприятие.

2. Одиторите следва да съберат уместни одитни доказателства, които да спомагат да се отговори на конкретната одитна цел или конкретното твърдение за наличие на финансови измами и престъпления в одитираното предприятие. Уместността изисква доказателствата да се отнасят до одитирания период. Съвкупността от доказателства трябва да бъде представителна за целия период.

3. Одиторите следва да съберат надеждни одитни доказателства. Доказателствата са надеждни, ако отговарят на необходимите изисквания за достоверност. Надеждността на одитните доказателства зависи от техния източник – вътрешен или външен за одитирания обект, от вида – физически, документни, устни или аналитични доказателства, и от обстоятелствата, при които те са получени.

4. Одиторите следва да съберат одитни доказателства от различни източници или от различно естество, т.е. да потвърдят наличието на финансови измами и престъпления, като използват трети източник на информация за тях. Одитните доказателства са по-убедителни и предоставят по-висока степен на сигурност, когато има съответствие между отделни доказателства, получени от различни източници. От друга страна, получаването на одитни доказателства от различни източници или от различно естество може да означава, че отделен елемент от тях не е надежден. При установено несъответствие между получените от един източник одитни доказателства с тези, получени от друг източник, одиторът следва да определи какви допълнителни одитни процедури е необходимо да извърши, за да се преодолее полученото несъответствие и да може информацията да се използва като одитно доказателство.

5. Одиторите следва да обръщат специално внимание на документите с поверителен характер. Особено внимателно следва да се третира информацията с поверителен характер и документацията относно случаи на установени или предполагаеми финансови измами и престъпления.

6. Одиторите следва да обръщат специално внимание на риска от неразкриване на съществени неточности, отклонения и несъответствия, произтичащи от измама или от грешка. Измамата може да е свързана

³⁵ МОС 240 *Отговорност на одитора относно измами при одита на финансови отчети*, т. 14, в сила от 15.12.2004 г.

със сложни и внимателно организирани схеми, създадени, за да я прикрият, като например фалшификация, преднамерен пропуск за отчитане на сделки или преднамерено направени изявления за въвеждане на одитора в заблуждение. Такива опити за прикриване могат да бъдат още по-трудни за разкриване, ако са съпроводени от тайно споразумение. Тайното споразумение може да накара одитора да счита, че доказателството е убеждаващо, докато то всъщност е фалшиво.

7. Одиторите следва да обръщат специално внимание на риска да не могат да разкрият съществени неточности, отклонения и несъответствия, произтичащи от измама, извършена от ръководството на предприятието, което е в позиция пряко или косвено да манипулира счетоводната документация и данни и да представя подправена финансова информация. Определени нива от ръководството могат да бъдат в състояние да пренебрегнат контролните процедури, разработени за предотвратяване на подобни случаи на измама от страна на други служители, например чрез нареждане до подчинените служители да отразят неправилно сделки и операции или да ги укрият. Поради позицията на ръководството да упражнява власт в рамките на предприятието то има възможност да нареди на служителите да извършват измами или да изиска тяхното съдействие при извършването на измама със или без проявена умисъл от страна на служителите.

8. Одиторите следва да отчитат факта, че одиторските процедури, които са ефективни за разкриване на грешка, може да не са подходящи в контекста на идентифицирания риск от съществени неточности, отклонения и несъответствия, дължащи се на измама.

9. Одиторите следва да обръщат специално внимание на рисковете от измама при одита.

10. Одиторите трябва да разработят специални одиторски процедури за разкриване на съществени неточности, отклонения и несъответствия, дължащи се на измама.

11. Одиторите трябва да положат всички разумни усилия, за да направят правилно предположение за наличието на измамни действия. Обществените очаквания от страна на ползвателите на финансовите отчети на предприятията включват и презумпцията, че регистрираните одитори следва да спазват Международния етичен кодекс на професионалните счетоводители.

12. Одиторите трябва да представят информацията за разкритите финансови измами и престъпления изчерпателно, независимо и безгрешно, спазвайки принципа за вярно и честно представяне.

13. Одиторите трябва да осъществяват строг контрол върху качеството, навременното докладване и подходящо взаимодействие с различните заинтересовани страни.

14. Одиторите трябва да осъществяват строг контрол върху събраните от тях одитни доказателства с цел предпазване от унищожаване на доказателства от страна на ръководството на

одитираното предприятие или от други заинтересовани лица, за да осъществят финансови измами и престъпления.

15. Одиторите трябва да инициират наказателно преследване на извършителите на финансови измами и престъпления пред следствените органи и прокуратурата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящото изследване са представени някои от по-важните и съществени финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията. Страните – членки на Европейския съюз, подхождат по много различен начин към разследванията на финансовите измами и престъпления и прането на пари. Проблемът е, че правилата на Европейския съюз за финансовите измами и престъпления не се прилагат изцяло от всички страни. Затова е необходимо да се въведе „интегрирана система“ за превенция на финансовите измами и престъпления във всички страни. Целта е да се създадат единни правила и добри практики, чрез които вярно и точно да се представя информацията за финансовите измами и престъпления във финансовите отчети на предприятията, да се подобри управлението на техните активи, пасиви и собствен капитал, да се изградят прецизни системи за мениджмънт на риска. Много е важно дипломираните експерт-счетоводители, регистрирани одитори, да подобрят координацията и ефективното партньорство с различни международни институции и организации с цел навременно разкриване и предотвратяване на финансови измами и престъпления, свързани с финансовите отчети на предприятията.

Библиографска справка:

1. Андрейчин, Л. (2005) *Български тълковен речник*, С. „Наука и изкуство“, 2005 г.
2. Динев, Д. (2006) *„Икономическите измами, част 1“*, София: „Багра ООД“, 2006 г.
3. Динев, М. (2015) *„Контрол и регулиране в социалното управление“*, Тракия-М, София, 2015 г.
4. *Етичен кодекс на професионалните счетоводители*, (2016), ИДЕС, 2016 г.
5. *Закон за счетоводството*, (2020), обн., ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г., посл. изм., ДВ, бр. 105 от 11.12.2020 г.
6. *Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор*, (2019), изм. и доп., ДВ, бр. 13 от 2019 г.
7. Йонкова, Б. (2011) *„Креативното счетоводство и ролята на независимия финансов одит“*, Годишник на ИДЕС, София, 2011 г.

8. *Международни стандарти за професионална практика по вътрешен одит*, 2017 г.
9. *Международни стандарти за финансово отчитане (МСФО)*, (2007), ФКМСС, ИДЕС, 2007 г.
10. Миланова-Цончева, Е., Д. Петрова, М. Начкова, Р. Иванова, Л. Тодоров. (2018) „*Финансово-счетоводен мениджмънт*“, ИК – УНСС, С., 2018 г.
11. Миланова-Цончева, Е., М. Начкова, Хр. Маврудиев. (2018) „*Счетоводство на застрахователите и осигурителите*“, ИК – УНСС, С., 2018 г.
12. МОС (2019), *Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги – издание 2018 г., (първа част), 2019 г.*
13. *Наказателен кодекс на Република България*, (2020), обн., ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г., в сила от 01.05.1968 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 108 от 22 декември 2020 г.,
14. Начкова, М. (2007) „*Финансови измами при счетоводното отчитане на дейността на застрахователите*“, доклад в Сборник научни доклади „*Теория и практика на финансовите престъпления*“, УИ „Стопанство“, С., 2007 г., ISBN 978-954-494-957-0.
15. Начкова, М. (2016) „*Финансови измами и престъпления, свързани с електронни платежни инструменти и отражението им в счетоводството на банките*“, статия в Сборник научни статии „*Икономиката на България и Европейския съюз: Конкурентноспособност и иновации*“, Издателски комплекс – УНСС, С., 2016 г., ISBN 978-965-644-852-1.
16. Начкова, М. (2018) „*Финансови измами и престъпления, свързани с виртуални платежни средства*“, доклад в Сборник научни доклади „*Дигитални измами и киберсигурност*“, Издателски комплекс – УНСС, София, 2018 г., ISBN 978-619-232-064-5, *Creative accounting*, www.moneyterms.co.uk
17. Райчев, В. (2004) *Интервю за отразяване на семинара за одитори на тема „Разкриване и предотвратяване на измами“*, в-к Дневник, 15.06.2004 г.
18. *Accountancy Europe*, (2017), „*Ролята на одитора в борбата с финансови престъпления. Противодействие на измамите, корупцията и изпирането на пари.*”
19. Davies, D. (2002), „*Fraud watch*“, Glasgow: Bell & Bain, 2nd Edition, 2002.
20. www.financial-dictionary.thefreedictionary.com
21. www.macmillandictionary.com